

STAREJŠI GRECIZMI V SLOVENŠČINI (II)

84. kamfílica ž; "(navadno množinska oblika kamfíllice) zdravilna rastlina z drobnimi listi in belimi cveti", SSKJ II 268; kamfílica, kamalílija, Meg. 56; kamilica, gomilica, Plet. I 384, 230; stara izposojenka - z dodano slovensko deminutivno pripono -ica - iz nem. Kamille ž < srvn. kamille (po haploglogiji skrajšano) iz srlat. camomilla, - medtem ko franc. camomille -, iz grške zloženske kamaimélon "zemeljsko jabolko", ker je vonj cvetov te rastline spominjal Grke na jabolka;
85. kámra ž; "manjša soba v kmečki hiši, navadno za spanje", SSKJ II 271; kamra, Meg. 56; kamra, Plet. I 384; stara izposojenka iz srvn. kamer(e) < stvn. chamara < lat. camera - franc. chambre v 11. stoletju - < gr. kamara "obok", v vulgarni latinščini s pomenom "obokana soba, soba"; za sh. kámara "soba" ter rum. cameră domneva Skok, o.c., II 24, beneško obliko cámara kot izhodišče za Balkan;
86. kângla ž; "valjasta posoda za prenašanje tekočin", SSKJ II 274; kandla, Meg. 75; kângla, Plet. I 385; izposojenka iz srvn. kannel < stvn. kannala, h kane, stvn. channa < lat. "trst, cev", pravzaprav "lončena posoda z izlivnimi cevmi" < gr. kanna; fran. canne v 13. stoletju; sorodno s kanal, kanon; za prehod dl > gl v slovenščini gl. Ramovš, HGr. 115, str. 207;
87. kapára ž = ara; gl. zap. št. 21; SSKJ besede kapara ne beleži, pač pa Meg. 57: kapara, in Plet. I 386: kapara za Notranjsko; iz it. caparra (14. stol.) - po Batistiju zloženska iz cape + arra; Skok II 40, kot balkanski italianizem s

področja trgovine navaja sh. kapara za 17. stol., rum. că-pară, alb. kaparr;

88. kárta ž; "zemljevid, igralska karta itd.", SSKJ II 290; karta, Meg. 57; karta, Plet. I 389; najverjetneje iz nem. Karte f < srvn. Karte < franc. carte (14. stol.) < lat. charta "papir" < gr. khartes "papirusov list"; za grško besedo Wahrig, o.c. 1985, domneva egipčanski izvor; Striedter-Temps, o.c., 146, dopušča za slov. karta tudi neposredno izposoditev iz italijanščine (< carta);
89. katakómbe ž množ.; "podzemeljski hodniki z grobovi zlasti prvih kristjanov", SSKJ II 296; Megiser besede ne beleži; katakombe "podzemeljsko pokopališče", Plet. I 390; iz nem. Katakomben ž množ., kar Wahrig izvaja iz it. catacumba < srlat. catacumbae, verjetno iz gr. kata "doli" + kymbe "jama, kotanja, poglobitev", medtem ko Dauzat, o.c., 148, morda bolje, franc. catacombe (13. stol.) izvaja iz it. catacumba < vulg. lat. catacumba, popačeno iz cata + tumba < kršč. lat. tumba (4. stol.) < gr. tumbos, pravzaprav "nagrobna gomila";
90. katalóg m; "sistematični seznam knjig z določenimi podatki", SSKJ II 297; Megiser besede ne navaja; katalog "imenik, zaznamek", Plet. I 390; Skok, o.c., II 61, beleži sh. katalog (18. stol.) kot internacionalni grecizem; v slovenščino privzet iz nem. Katalog m < vulg. lat. catalogus (5. stol.) < gr. katalogos "seznam, naštevanje, navajanje", h katalegein "naštevati, navajati";
91. katár m; "vnetje sluznice, pri katerem se izloča sokrvica, sluz ali gnoj", SSKJ II 297; besedo beleži Pleteršnik I 390: katár; iz nem. Katarrh - sh. kátar "nahlada, nazeba" verjetneje iz it. catarro, glej Skok, o.c., II 61 - < srlat. catarrhus (3. stol.) < gr. katarrhos, pravzaprav "odtekanje, odtok", h katarrhein "odtekati, deblo rhein "teči";
92. katáster m; "uradni popis zemljišč na določenem območju", SSKJ II 298; Megiser besede nima; kataster "popis zemljiških

- razmer, der Cataster", Plet. I 390; iz nem. Kataster < sev. it. catastro < (po Wahrigu) vulg. lat. catastrum < gr. katastasis "določitev, ugotovitev"; franc. cadastre (16. stol., iz provansalščine) "popis zemljiške posesti, zemljiška knjiga" izvaja Dauzat, o.c., 124, iz stit, ca-tastico < vulg. gr. katastikhon "seznam, register" (kata + stikhos "črta"); catastico m navaja tudi Cortelazzo, o.c., 57, že za 12. stol. v beneščini, odkoder verjetno srbski katastih (leta 1350) "cerkveni register" ter romun. catastih "register, knjiga" (leta 1458), gl. Vasmer, o.c., 76;
93. katastrófa ž; "dogodek v naravi, ki povzroči veliko razdejanje, uničenje; nesreča", SSKJ II 298; pri Megiserju besede ni; katastrofa "prevrat v tragediji, v življenju", Plet. I 390; iz nem. Katastrophe f "Unheil, Verhängnis, grosses Unglück"; za nemško besedo navaja Wahrig, kol. 1995, le grški izvor katastrophê "Umkehr, Wendung" (prevrat), h katastrephein "obrniti", a verjetno sta posredovali francoščina in latinščina: franc. catastrophe (1546, Rabelais) < lat. catastrophā < gr. katastrophê; gledališki pomen (Pleteršnikov "prevrat v tragediji") je bil (zopet) privzet v 16. - 17. stoletju;
94. kécar, kecarija; "krivoverec, krivoverstvo" navaja le Meg. 58 < srvn. Ketzer (13. stol.), nvn. Ketzer < srlat. cathari "čisti" (ime neke verske sekte v 12. stol.) < gr. katharos "čist"; Skok II 72 nudi kecar (Fruška gora), po Budmaniju iz nem. Ketzer, ter izraža domnevo, da se morda beseda nanaša na bogomile;
95. kemija ž; "veda o lastnostih in spremembah snovi", SSKJ II 311; učena beseda, ki je Megiser ne navaja, pač pa Plet. I 394: kemija "ločba" (= prevod nemške besede oziroma oznake Scheidekunst); iz nem. Chemie < srlat. chimia, chemia < gr. chemeia, chymeia, h gr. chymos "tekočina, sok"; njena varianta (z arabskim členom al-) alchimia, alquemia "alkimija" (13. stol.) < srlat. alchemia iz arab al-kimija

- "kemija", ki bi bila grškega izvora. Nekateri pa navezujejo besedo kemija na egipč. kemi, kimi "črn" ali na arabski glagol kama "skrivati", gl. Skok, II 326 (ludžba);
96. kímel m; gl. kumina;
97. kit m; "največji, ribi podoben sesalec", SSKJ II 321; kit-e ž (balaena, Walfisch), Meg. 60; kit m Plet. I 399; preko svetega pisma iz lat. cetus < gr. ketos;
98. klistír-rja m; (zastarelo) klistira-e ž "odvajalno, zdravilno ali hranilno sredstvo, ki se daje v danko", SSKJ II 339; klistira, kristira ž "clyster, ein Cristier", Meg. 61, 68; klistir m "v zadnjico vbrizgano zdravilo, das Klystier", Plet. I 40; iz nem. Klistier n < srvn. klistier, klietier - franc. clystère (13. stol., v 19. stol. nadomeščen z lavement) - < lat. clysterium < gr. klysterion, h gr. klyzein "splakniti, spirati, (o)čistiti"; Skok, II 212, navaja křstir m, kriřtěr, klistir za 14., 15. stoletje < it. cristère, cristeo, cristero; medicinska učena beseda;
99. kolíba ž; "zasišno, občasno prebivališče, navadno iz desk, protja, bajta, preprosta hiša", SSKJ II 370; Megiser besede nima; koliba, Plet. I 423; verjetno preko sh. kòliba, kòleba (13. stol.), Skok, II 124, iz gr. kalybe; to balkansko besedo grškega porekla - alb. kolubë, kalivi, bolg. koliba, ngr. kalivi, tur. kaliba, romun. coliba - so karpatski (romunski) pastirji zanesli tudi v češčino in poljščino;
100. kórabelj m; "ladja"; besedo beleži le Plet., I 436; je pa znana vsem slovanskim jezikom ter bi utegnila biti praslovjanska izposojenka, kot to dopušča Skok, korab, II 152, korabelj (15. stol.), a ne kot edino možno; srečamo jo tudi v romun. corabie "ladja" < južnoslov. korabia; vir je gr. kárabos > lat. cárabus, odkoder port. caravella, deminutivna oblika grške pomanjševalnice karúbion > ngr. karabi; gl. Skok, o.c.;

101. kōstanj m; "drevo s suličastimi listi in drobnimi rumenkasto belimi cveti v socvetjih ali njegovi užitni sadovi", SSKJ II 446; kostain, Meg. 65; kostanj, Plet. I 443; izposojeno ali iz it. castagna ali iz nem Kastanie - franc. châtaigne v 12. stol. - < lat. castanea < gr. (karya) kastaneia "kostonjev sadež", h gr. kastanon (kostanj drevo) < iz kakega prednjeazijskega jezika;
102. kristál m; "min, telo s pravilno notranjo zgradbo in ravnimi mejnimi ploskvami; izdelek iz kristalnega stekla", SSKJ II 490; krishtal, Meg. 68; kristal m, Plet. I 468; izposojenka iz nem. Kristall n < stvn. cristalla < srlat. crystall, množinska oblika h crystallum < lat. crystallus < gr. krystallos "led", h gr. kyros "zmrzal"; internacionalna beseda; sh. krištal, kristal navaja Skok, II 198, za 15. stol.;
103. króna ž; "okrogel okrasni predmet za na glavo kot znamenje vladarske oblasti, fig. vladar, dvor, monarhija; višek; krošnja; denarna enota", SSKJ II 507; krona, Meg. 69; krona, Plet. I 476; iz nem. Krone f < srvn. króne < stvn. korona < lat. corona "venec, krona" < gr. korone "obroč", h koronos "ukriviljen, kriv"; germanski refleksi nastopajo s sinkopo protonike (tudi angl. crown), medtem ko imata francoščina in italijanščina nesinkopirane oblike: franc. corone, courone (11. stol.), it. corona; za sh. beleži Skok, II 157, nesinkopirano obliko korona (v 13. in 15. stol.) ter pri Vuku koruna ter zavrača možnost izposoditve iz nemščine in sklepa, da je v vulgarni latinščini poleg oblike corona obstajala tudi sinkopirana oblika crona, za kar najde dokaz tudi v it. cruna "šivankino uho";
104. krónika ž; "obširnejši zapis pomembnejših dogodkov po zaporedju dogajanja", SSKJ II 507; kronika, Meg. 69; kronika, Plet. I 476; stara učena beseda, izposojena iz nem. Chronik, a le-ta verjetno preko franc. chronique f (13. stol.) < lat. neutr. pl. chronica (9. stol.), f sg. v vulgarni latinščini < gr. chronika, h chronos "čas"; za sh. beleži

- Skok II 208 krònika (17. stol.), koronika (v glagoljskih knjigah 16. stol.);
105. kúfer m; (zastarelo) "baker, méd-i"; SSKJ besede ne beleži; kufer, Meg. 70; kufer, Plet. I 484; izposojeno iz nem. Kupfer n < stvn. kupfar < srlat. cuprum, eliptično za lat. aes cyprium "ruda, bron, méd, baker z otoka Cipra, gr. Kypros"; sh. kufar "méd-i, baker", Skok II 223; franc. cuivre v 12. stol.;
106. labirint m; "kraj, kjer se zablodi, blodnjak", SSKJ II 543; Megiser besede nima; labirint, "blodnjak", Plet. I 494; učena izposojenka iz nem. Labyrinth (16. stol. - franc. labyrinthe, leta 1418 lebarinthe -) < lat. labyrinthus < gr. labyrinthos, egejsko kretskega izvora; sh. labirint temelji verjetno na it. labirinto < gr. labyrinthos, po Skoku II 256 nastalo iz labur "kamen" + predgrška pripona - inthos;
107. lájra ž; lira (glasbilo s strunami pri starih Grkih); besedo beleži le Megiser 73; iz nem. Leier < srvn. lire - franc. lyre že v 12. stol. - < lat. lyra < gr. lyra;
108. lâmpa ž; "svetilka, zlasti preprostejša", SSKJ II 555; lampa, Meg. 73; lâmpa "svetilnica", Plet. I 498; iz srvn. lampe < franc. lampe (12. stol.) < vulg. lat. lampada < lat. lampas, akuzativ lampada "bakla, luč" < gr. lampas, lampados "bakla"; Skok II 265 dopušča za sh. lâmpa ali nemški izvor (Lampe) ali italijanski (Lampa); sorodno z laterna;
109. latérna ž; "svetilka", SSKJ II 563; laterna, Meg. 74; laterna, Plet. I 501; iz srvn. la(n)terna, nvn. Laterne - franc. lanterne v 12. stol. - < lat. la(n)terna < gr. lamptera, akuzativ k lampter;
110. lilija ž; "vrtna rastlina z visokim stebлом in velikimi ljiljakastimi belimi cveti", SSKJ II 607; lilia, Meg. 77; lilija, Plet. I 519; učena izposojenka iz nem. Lilie < stvn. lilja pl. od lilium < gr. leirion, a le-to po Skoku mediteranskega porekla;

111. liváda ž; "travnik, trata", SSKJ II 619; pri Megiserju besede ni; liváda (die Flur, die Wiese), Plet. I 523; iz sh. livada (14. stol.) < srgr. in ngr. libádijon, povečevalnica libáda, iz katere najbrže sh. livada, bolg. liváda, romun. livadă, gl. Skok, II 310, Miklošič, EW 171;
112. magári; "čeprav, tudi če", SSKJ II 662; Megiser besede ne beleži; magari, magar, Plet. I 541; izposojenka iz italijanščine (beneščine) magari - to obliko imamo še v Istri in v Hrvatskem Primorju - < gr. makári; le-ta je splošno razširjena na Balkanu: sh. makar (Vuk, 15. stol.), romun. măcar, bolg. makár, alb. makar, makarse, stgr. (5. stol.) in ngr. makári; REW 5224 izvaja (tudi) it. magari iz srbskoturške osnove măgăr, meger, kar pa upravičeno zavračata DEI III 2311 in Cortelazzo, o.c., p. 127, ker je dejansko mnogo verjetneje misliti na neposredno izposoditev iz grščine; zlasti bi to veljalo za beneščino (z obliko magari), odkoder je beseda prišla, kot domnevamo, v slovenščino; gl. Skok II 352;
113. magnét m; "predmet, priprava, ki privlači železo in nekatere druge kovine", SSKJ II 664; magnet, Meg. 80; magnet "železo, ki nase vleče drugo železo, der Magnet", Plet. I 541; iz srvn. magnet(e), nvn. Magnet m < lat. magnes, gen. magnetis (lapis) < gr. magnetis (lithos "kamen"), t.j. "kamen iz Magnezije" (po Dauzat-u iz Male Azije, po Wahrigu iz Tesalije);
114. majarón m; "začimbna rastlina, z majhnimi okroglimi listi in močnim vonjem", SSKJ II 668; majeron, Meg. 81; majerán, majeron, Plet. I 543; iz nem. Majoran m < srlat. majorana, majoracus < lat. amaracus (z naslonitvijo na major) < gr. amarakos (začimbena rastlina origanum majorana);
115. malvázija ž; "kakovostno belo vino", SSKJ II 682; Megiser besede ne beleži; malvazija, Plet. I 548; izposojenka iz it. malvasia; Skok, II 364, navaja malvásija (Vuk) za 18. stol.; balkanski in evropski grecizem od toponima Malvasia (po Wahrigu, kol. 2348) oz. Monembasia (po Skoku, o.c.);

116. mánderlj m; "sad mandljevca, zlasti njegovo jedrce", SSKJ II 684; mandel, mandola, Meg. 81, 82; mandel, mandelj, Plet. I 549; iz nem. Mandel < srvn. mandel < stvn. mandala < vulg. lat. amandula, popačeno iz lat. amygdala < gr. amygdalê;
117. mártra ž; "(star.) trpljenje, bolečine", SSKJ II 699; prim. še mártrati "mučiti", martrnica (zast.) "mučenka", martrnik (zast.) "mučenec; mučenik, trpin; mučitelj", SSKJ II 699; cerkvena beseda iz srvn. (bavarsko) marter, martere stvn. martira, martara < lat. martyrium < gr. martyrion; za sh. beleži Skok II 379 mártir "mučenik" za 16. stol.; franc. martyr že v 11. stoletju; ljudska stfranc. oblika je preostala v besedi Montmartre < mons Martyrum (9. stol.);
118. melodíja ž; "glasbena prvina, ki temelji na zaporednih odnosih med toni", SSKJ II 737; Megiser besede ne beleži; melodija, Plet. I 569; izposojeno iz nem. Melodie f < srvn. melodie < stfranc. melodie < (12. stoletje) < srlat. melodia < gr. melodia, koren melos "pesem, petje" + odé "petje"; internacionalni grecizem;
119. menih m; "član samostanskega, verskega reda", SSKJ II 740; iz srvn. mün(e)ch, mün(i)ch < stvn. munih < kršč. lat. (sv. Hieronim, 4.stol.) monachus, vulg. lat. monicus < gr. monachos, pravzaprav "samotar, puščavnik", deblo monos "sam";
120. mozafk m; "slika iz raznobarnih kamnitih, steklenih kock, ploščic, ki so vložene v malto ali kit druga ob drugi", II 854; Megiser besede ne beleži; mozaika ž (musivische Arbeit, die Mosaik), Plet. I 606; iz nem. Mosaik n < franc. mosaïque f (1529), verjetno iz it. mosaico < lat. musaicum, spremenjeno iz musivum, od klas. lat. musaeum "muzej", n gr. Mousa "Muza";
121. múrva ž; "drevo z napiljenimi listi ali njegov robidi podoban sad", SSKJ II 880; Megiser besede ne beleži; múrva,

- Plet. I 620; iz stvn. mûrberi < srvn. mulbeer (nvn. Maulbeere) < lat. morum < gr. moron;
122. muzéj m; "ustanova, ki zbira, ureja in hrani kulturno in zgodovinsko pomembne predmete", SSKJ II 883; Megiser besede ne navaja; muzêj m (das Museum), Plet. I 621; mlajša učena izposojenka iz nem. Museum < lat. museum < gr. mouseion, pravzaprav "svetišče Muz";
123. múzika ž; "glasba; igranje (na glasbila); godba," SSKJ II 883; internacionalen grecizem; Megiser besede ne navaja; muzika, Plet. I 621; iz nem. Musik f < franc. musique (12. stol.) < lat. (ars) musica < gr. mousiké (techné), pravzaprav "umetnost Muz"; pridevnik na -ikós od Mousa "Muza"; Skok II 494 beleži sh. mùžika (pri Marinu Držiću) (= mùzika "glazba");
124. ólje s; "mastna, v vodi netopna tekočina, ki se pridobiva iz rastlin, živalskih maščob, nafte", SSKJ III 377; ole, Meg. 118; olje, Plet. I 820; prej kot na it. olio bi za izposoditev mislili na srvn. ól, óle, nvn. Ol - stfranc. olie, oile v 12. stol., nfranc. huile - < lat. oleum "olivno olje" < gr. elaion, po Meilletu predindoevropska mediteranska beseda;
125. óljka ž; "južno drevo ali njegovi jajčasti, koščičasti sadovi, iz katerih se pridobiva olje", SSKJ III 377; óljka (oljka)ž, Meg. 118; óljka, Plet. I 820; verjetno s pripono -ika izvedeno iz olje, a Miklošič misli na izvedbo iz oliva, t.j. na zamenjavo pripon: -ika za -iva;
126. opát m; "predstojnik večjega samostana", SSKJ III 397; apt, Meg. 4; opát, Plet. I 832; iz stvn. abbat, stbav. appát < lat. abbatum, akuz. k abbas (kršč. lat. 4. stol.) < gr. abbas < semit. abba "oče"; sh. òpat navaja Skok II 559 za leto 1100: Opat Držiha (Baščanska plošča);

(Se nadaljuje. - A suivre.)